

Diskriminacija u Crnoj Gori

-analiza nalaza istraživanja javnog mnjenja-

Diskriminacija u Crnoj Gori

-analiza nalaza istraživanja javnog mnjenja-

Izdavač:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)

Centar za građansko obrazovanje
Centre for Civic Education

Urednica:

Maja Marinović

Saradnici/ce:

Vasilije Radulović

Tamara Milaš

Dizajn i produkcija:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)

Publikacija je dio projekta „Ustanimo protiv diskriminacije, govora mržnje, mizoginije i drugih oblika digitalnog nasilja!“, koji CGO sprovodi uz podršku ambasade Kanade.

CFLI/FCIL
Canada Fund for Local Initiatives
Fonds canadien d'initiatives locales

Canada

Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost CGO-a i ni na koji način ne može biti interpretiran kao zvanični stav ambasade Kanade.

Sadržaj

Uvod	4
Metodologija	5
Nalazi	
Opšti stavovi o diskriminaciji	6
Lično iskustvo sa diskriminacijom	14
Institucije i diskriminacija	17
Iskustvo sa govorom mržnje na internet platformama i društvenim mrežama	19
Indikatori diskriminacije i šire stanje svijesti građana i građanki	23
Zaključci i preporuke	25

Diskriminacija je svako pravno ili faktičko pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica, koje se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnoj pripadnosti, društvenom ili etničkom porijeklu, vezi sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jeziku, vjeri ili uvjerenju, političkom ili drugom mišljenju, polu, promjeni pola, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji i/ili interseksualnim karakteristikama, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovnom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i drugim ličnim svojstvima.¹

Kao jedan od najtežih oblika ugrožavanja ljudskih prava, diskriminacija je, u svakom obliku i po bilo kojem osnovu, zabranjena Zakonom o zabrani diskriminacije, koji se primjenjuje podjednako i na državljane i nedržavljanke Crne Gore, uz napomenu da nečiji pristanak na diskriminaciju ne oslobađa lice koje je vrši od odgovornosti.

Zakonom o zabrani diskriminacije definisani su i zabranjeni posebni oblici diskriminacije među kojima je i govor mržnje.

Tokom života, saznanja i predstave o drugima formiramo pod uticajem okoline koja nas okružuje i ljudi pored kojih odrastamo, kao i sopstvenih iskustava. Ako se određeni diskriminatorni obrasci u društvu „gaje“ i tiho odobravaju

od strane većine, kroz održavanje pogrešnih ubjeđenja i stavova, prenosiće se na generacije i opstajati u društvu.

Diskriminacija može imati različite oblike, od indirektnih barijera koje otežavaju različitim grupama pristup određenim resursima ili mogućnostima do direktnog nasilja. Najčešće su rezultat duboko ukorijenjenih generalizacija, stereotipa i predrasuda o određenoj grupi prema kojima pojedinci ili druge grupe imaju omalovažavajuća i inferiorna uvjerenja. Takođe, diskriminatorna ponašanja su, nerijetko, i rezultat pritiska okoline čijim negativnim reakcijama ne žele da se suprostave oni koji ne misle kao pretpostavljena većina.

Iako se o diskriminaciji govori sve više, stanje u društvu i stavovi građana i građanki ukazuju na potrebu posvećenijeg pristupa i učinkovitijeg odgovora na ovaj problem u Crnoj Gori. Izražena je percepcija prisutnosti diskriminacije, naročito prema određenim grupama, koju građani i građanke navode na bazi iskustva ili posrednog uvjerenja, nezadovoljstvo radom institucija i rastući govor mržnja na internetu, a čiji su glavni generatori političke partije i njihovi botovi, ali i radikalizovani pojedinci iz vjerskih zajednica.

Stoga je posebno važno raditi na podizanju nivoa ukupne svijesti društva o štetnosti i neprihvatljivosti diskriminacije, kao i potrebi reakcije na diskriminatorna ponašanja. Svi imamo obavezu da ustanemo protiv diskriminaciji i da radimo na njenom smanjenju.

¹ Zakon o zabrani diskriminacije, "Sl. list CG", br. 46/2010, 40/2011 - dr. zakon, 18/2014 i 42/2017

02 Metodologija

Tim Centra za građansko obrazovanje (CGO) uradio je analizu nalaza istraživanja javnog mnjenja o diskriminaciji u Crnoj Gori, koje je za potrebe CGO-a sproveda agencija DAMAR, od 02. do 09. oktobra 2022. godine, na troetapnom slučajnom stratifikovanom uzoraku od 1004 punoljetna ispitanika/ce, od čega 487 muškog i 517 ženskog pola.

Istraživanje i analiza su nastavak aktivnosti ranijih aktivnosti CGO-a u ovoj oblasti. Naime, radi dobijanja sveobuhvatnijih informacija o progresu/regresu društva, kad je riječ o stanju u oblasti diskriminacije u Crnoj Gori, istraživanje je obuhvatilo i dio indikatora koje je CGO mjerio kroz istraživanja u 2016. i 2019. godini², pa ova analiza pruža i taj komparativni pogled.

Istraživanje iz 2022. godine donosi i refleksiju na period krize izazvane pandemijom COVID-19 i oporavka od njenih posljedica koje su značajno uticale na cijelo društvo, a osobito na položaj marginalizovanih grupa, kroz jačanje diskriminacije prema njima i izostanak adekvatnih mjera primjena antidiskriminatornih politika.

Prikupljanje empirijskih podataka jako je važno za procjenu stanja i kreiranje strategija senzibilizacije javnosti i podizanju nivoa svijesti javnosti o obimu diskriminacije kojom se ugrožavaju osnovna ljudska prava, ali i kreatora politika koji su dužni da rade na njenom suzbijanju i jačanju kulture ljudskih prava. Zato je i cilj ove analize da, iz perspektive prikupljenih podataka, ukaže na rasprostranjenost problema diskriminacije i njenih uzroka i time doprinese identifikovanju efikasnih rješenja i promovisanju jednakosti.

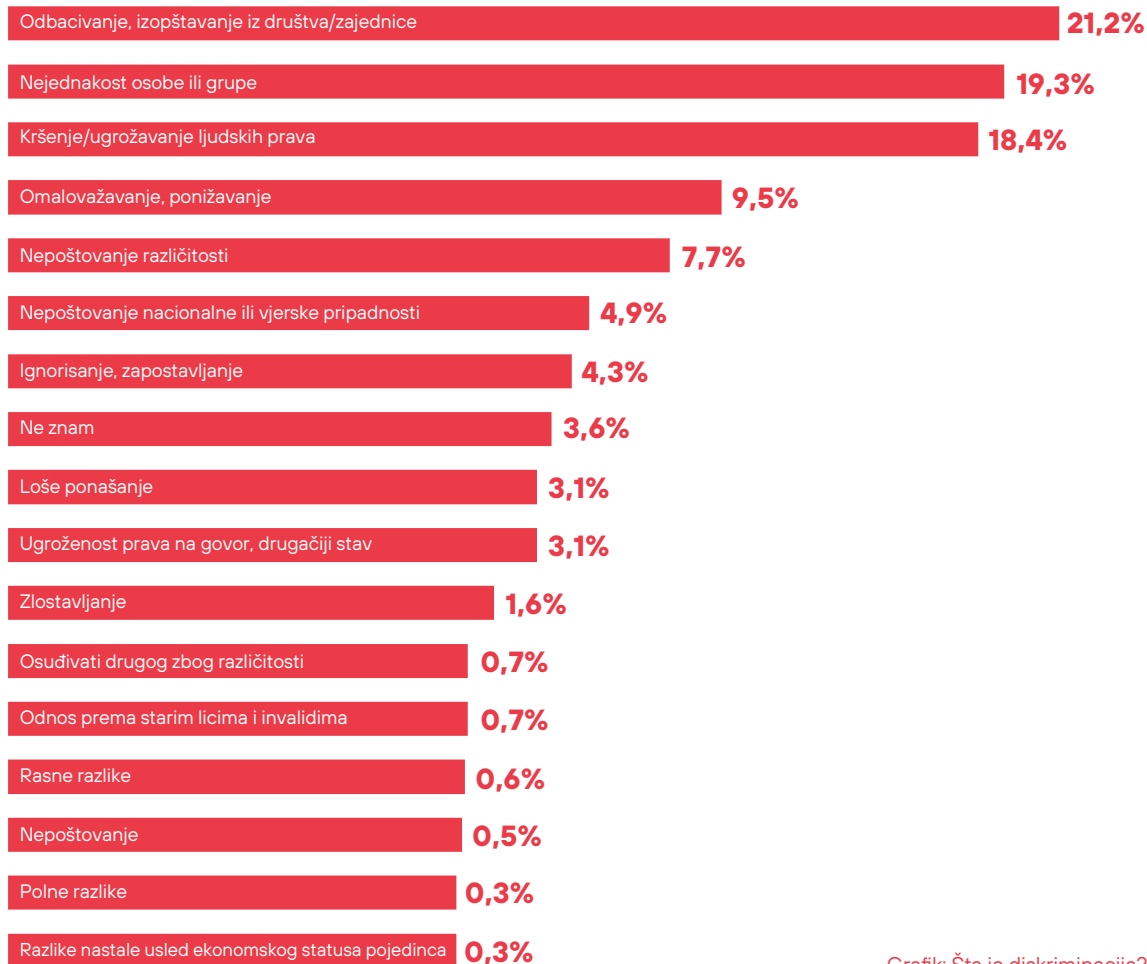
² <https://media.cgo-cce.org/2019/02/CGO-prezentacija-diskriminacija-2019.pdf>

03 Nalazi

Opšti stavovi o diskriminaciji

Građani i građanke Crne Gore najčešće pod diskriminacijom podrazumijevaju *odbacivanje ili izopštavanje iz društva/zajednice* (21,1%), i u tom dijelu se identifikuje porast udjela onih koje ovako definišu diskriminaciju u odnosu na nalaze iz 2016. i 2019. godine (11% i 15%), a slijedi *nejednakost osobe ili grupe* (19,3%) i *kršenje/ugrožavanje ljudskih prava* (18,4%). Dodatno, za diskriminaciju vežu i *omalovažavanje/ponižavanje* (9,5%) i *nepoštovanje različitosti* (7,7%), dok su ostale asocijacije značajno manje zastupljene.

Kod tri prve asocijacije, situacija se promijenila u odnosu na prethodne godine kada se *nepoštovanje različitosti*, koje se sada rangira kao peto, nalazilo među prva tri mjesta. Na drugoj strani, *nejednakost osobe ili grupe*, koje je 2016. bilo na petom a 2019. godine na sedmom mjestu, danas zauzima drugo mjesto.

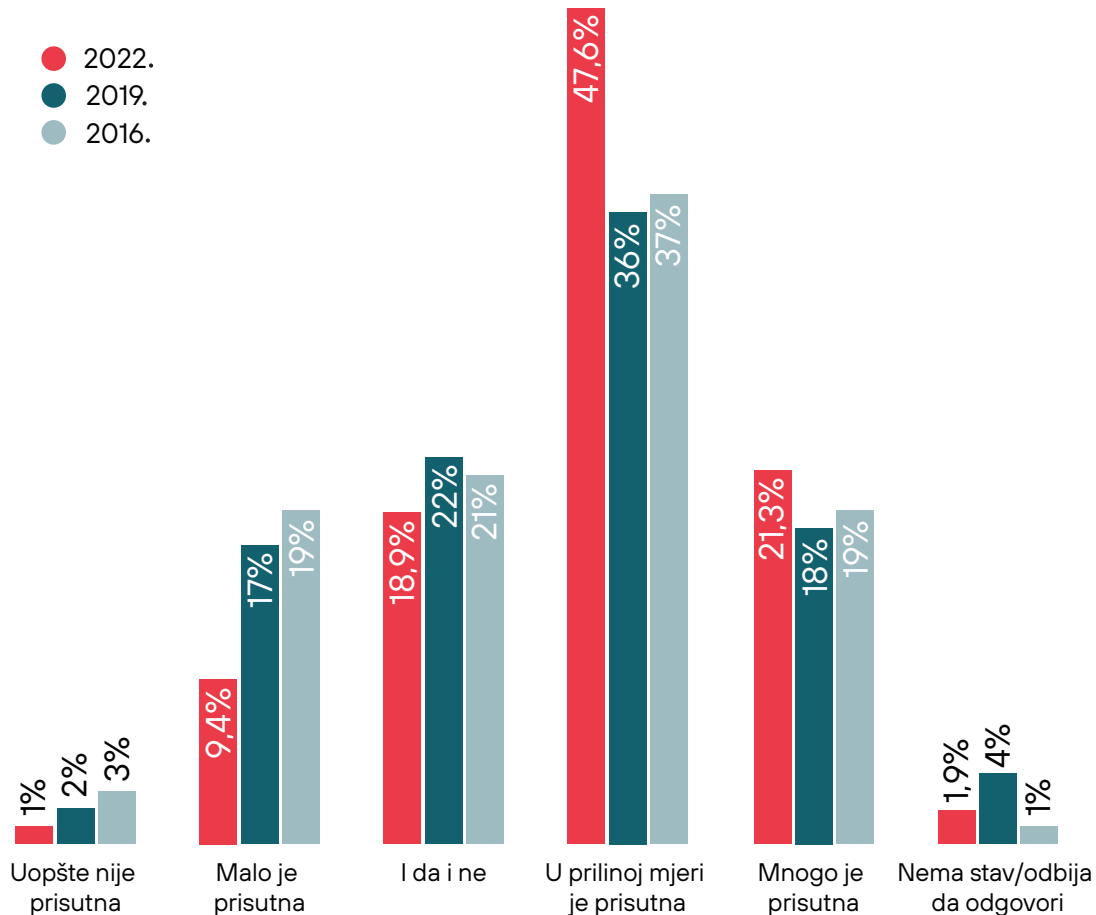

Grafik: Šta je diskriminacija?

Više od tri četvrtine ispitanika/ca (76,7%) smatra da nema nikakvog opravdanja da se nekome uskrati neko pravo (poput prava na rad, školovanje, zdravstvenu zaštitu, upotrebu svog jezika, itd.) samo na osnovu nekog ličnog svojstva (na primjer, na osnovu nacionalne pripadnosti, vjeroispovijesti, itd). Dodatno, svaki peti ispitanik/ca smatra da takvo uskraćivanje uglavnom nije opravdano, ali da postoje okolnosti u kojima se opravdanje može naći. U ovom dijelu ostaje skoro identičan udio ispitanika/ca istog stava kao u prethodna dva talasa.

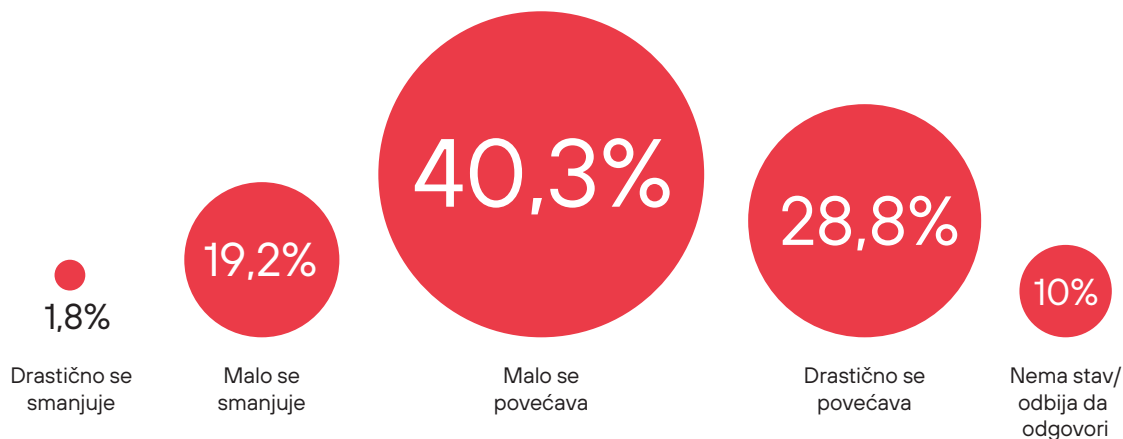
Više od polovine građana i građanki Crne Gore i danas smatra da je diskriminacija u Crnoj Gori prisutna. Tako, skoro 69% ispitanika/ca navodi da je diskriminacija u priličnoj ili značajnoj mjeri prisutna u Crnoj Gori, 19% smatra da diskriminacije i ima i nema, tek svaki deseti ispitanik i ispitanica je mišljenja da je diskriminacija u našoj zemlji malo prisutna ili da je uopšte nema.

U odnosu na ranije talase, bilježi se rast onih koji prepoznaju prisutnost diskriminacije, i to 13% u odnosu na 2016. godinu, odnosno čak 15% u odnosu na 2019. godinu, dok je upola smanjen broj građana/ki koji smatraju da je diskriminacija u našoj zemlji malo prisutna ili da je uopšte nema.

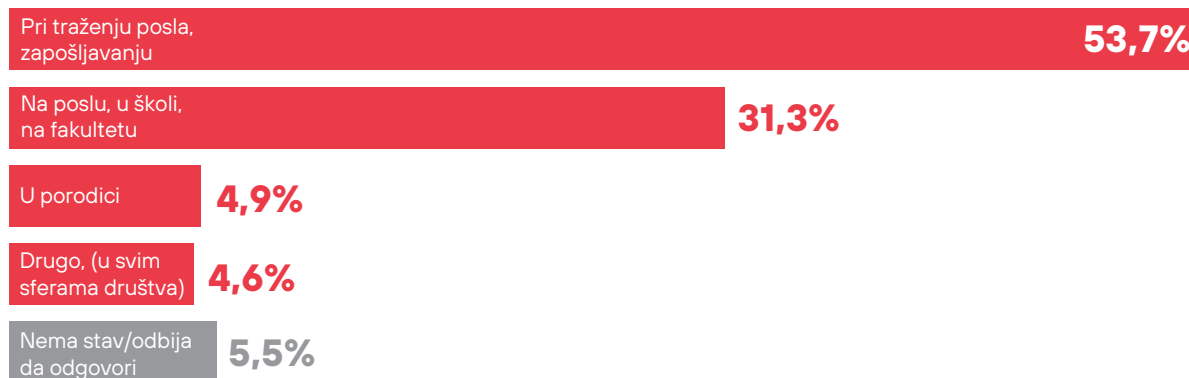
Grafik: U kojoj mjeri je diskriminacija, po vašem mišljenju, prisutna u našoj zemlji?

Da se diskriminacija povećava, pored uporednih empirijskih podataka, ukazuje i utisak građana/ki, i to u velikoj većini (69%). To predstavlja već rastući trend, jer je zastupljeno kod većeg broja ispitanika/ca u odnosu na 2019. godinu (tada je taj stav imalo 58% ispitanika/ca). Takođe, tek svaki peti ispitanik/ca (20%) smatra da se ona u nekoj mjeri smanjuje, dok je ovaj procenat u 2019. godini bio optimističniji (30%).

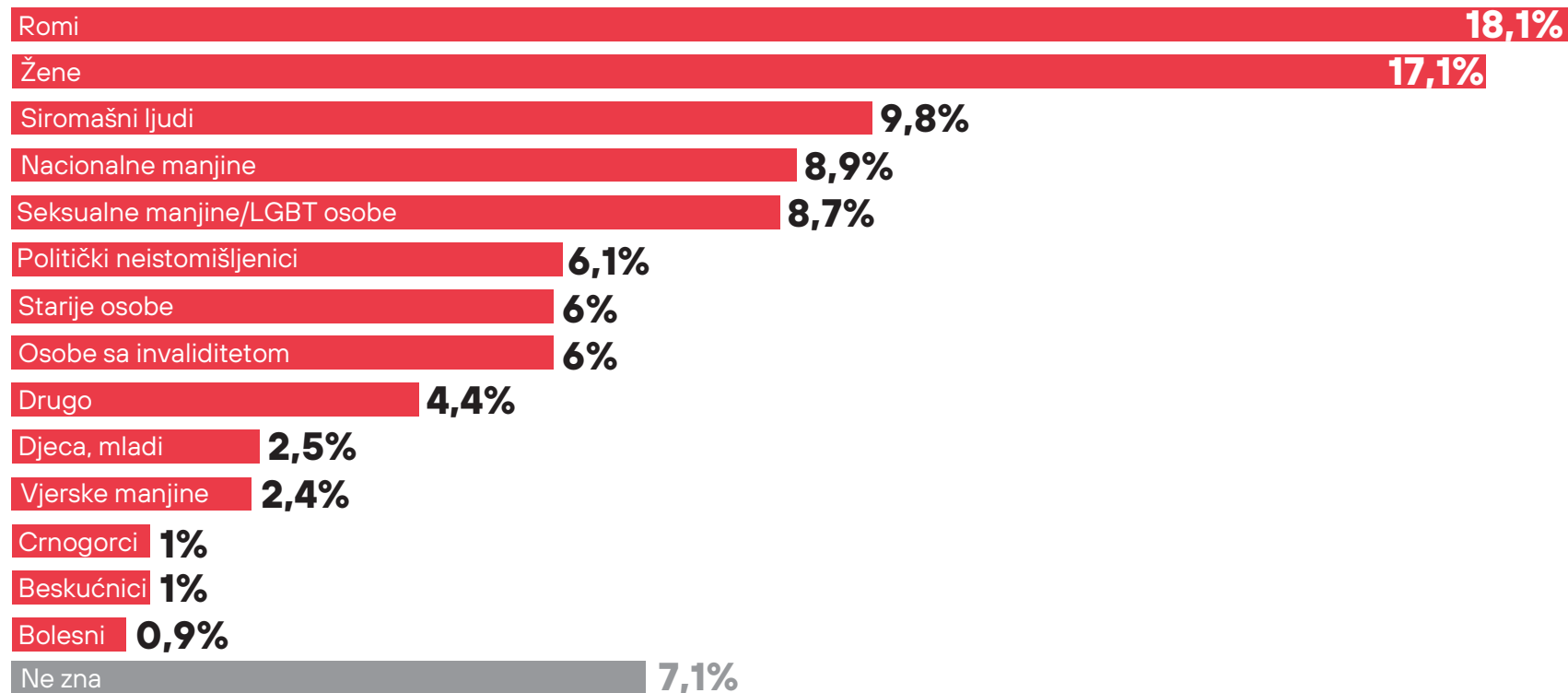
Grafik: Mislite li da se diskriminacija smanjuje ili povećava u našem društvu?

Više od polovine ispitanika/ca (53.7%) diskriminaciju vidi najviše pri traženju posla, odnosno zapošljavanju, što predstavlja izvjesno smanjenje u odnosu na 2019. godinu (tada je tu oblast navelo 59%). Na drugom mjestu je prisustvo diskriminacije na poslu, u školi i na fakultetu (31.3%), a gdje se bilježi porast u odnosu na 2019. godinu (25%).

Grafik: U kojoj oblasti života i rada je diskriminacija najprisutnija?

Upitani da izdvoje tri grupe za koje smatraju da su najviše izložene diskriminaciji u Crnoj Gori, građani/ke izdvajaju pripadnike romske populacije (18,1%), zatim žene (17,1%), pa siromašne (9,8%). Slijede nacionalne manjine, LGBT osobe i politički neistomišljenici, starije osobe i osobe sa invaliditetom.

Grafik: Za koje grupe biste rekli da su u najvećoj mjeri izložene diskriminaciji u Crnoj Gori?

U odnosu na prethodne godine, na prva četiri mjesta bilježi se promjena. Tako, pored Roma i siromašnih ljudi, žene i nacionalne manjine su sada u vrhu ljestvice diskriminiranih.

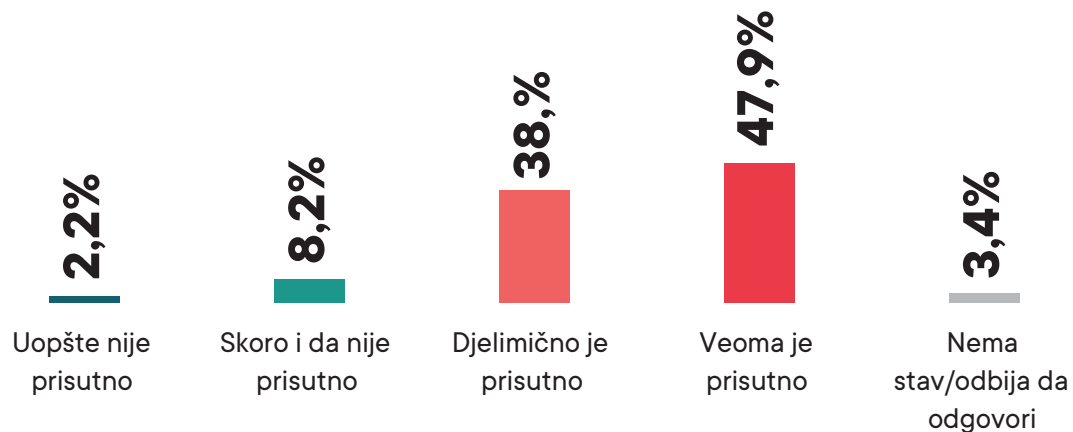
Dalje, više od 70% ispitanika/ca smatra da se u značajnoj mjeri, u neravnopravnom položaju u odnosu na druge, nalaze siromašni ljudi (78,7%), Romi (77,1%) i osobe sa invaliditetom (73,1%), a slijede beskućnici (68,4), seksualne manjine (64,5%), žene (63,9%) i politički neistomišljenici (63,8%). U sva tri talasa istraživanja (2016, 2019. i 2022. godine) siromašni ljudi, Romi i osobe sa invaliditetom ostaju grupe koje se percipiraju kao najviše diskriminirani.

	Uopšte ne	Malo	I da i ne	Prilično	Mnogo	Ne zna	Prilično+Mnogo
Romi	4.1	5.5	11.1	25.9	51.2	2.1	77,1
Osobe sa invaliditetom	5.5	5.8	13.1	28.6	44.5	2.6	73,1
Starije osobe	6.7	13.1	19.9	22.3	34.5	3.4	56,8
Žene	5.4	9.9	18.6	25.5	38.4	2.2	63,9
Siromašni ljudi	1.9	4.7	12.2	29.1	49.6	2.7	78,7
Seksualne manjine - osobe sa drugačijom seksualnom orijentacijom	6.8	7.3	14.5	24.5	40	6.8	64,5
Bivši ovisnici o narkoticima	8.5	10.7	22	23.2	26.5	9.1	49,7
Bivši zatvorenici	9.5	10	22.7	23.8	24.3	9.7	48,1
HIV pozitivne osobe	7.2	6.6	19.2	23.2	28.3	15.5	51,5
Vjerske manjine (kao što su adventisti, Jehovini svjedoci, itd.)	9.2	9.7	23.1	22.1	23	12.9	45,1
Politički neistomišljenici	5.2	8.7	19	26.8	37	3.2	63,8
Beskućnici	4.7	6.7	15.3	24.2	44.2	4.9	68,4

Tabela: U kojoj mjeri su sljedeće grupe, po vašem mišljenju, diskriminirane, odnosno stavljene u neravnopravan položaj u odnosu na druge?

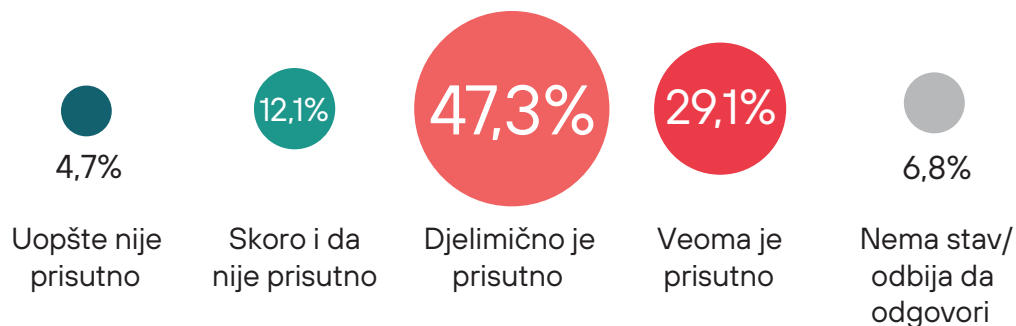
U poređenju sa oba prethodna talasa, ogroman je porast u percepciji diskriminacije žena (porast na 63,9% u odnosu na 2016. sa 42% i 2019. godinu sa 34%).

Kada je u pitanju nasilje nad ženama, više od 86% ispitanika/ca smatra da je ovaj vid nasilja djelimično ili veoma prisutan. Tek svaki deseti građanin i građanka Crne Gore smatra da ovaj vid nasilja skoro i da ne postoji ili da uopšte ne postoji u našoj zemlji.

Grafik: U kojoj mjeri je, po vašem mišljenju, u Crnoj Gori prisutno nasilje nad ženama?

Više od tri četvrtine ukupne populacije Crne Gore (47,3%) smatra da je nasilje nad djecom u našoj zemlji djelimično ili veoma prisutno. I dok 12% smatra da ovaj vid nasilja skoro i da nije prisutan, manje od 5% ispitanika i ispitanica dijeli mišljenje da nasilje nad djecom u Crnoj Gori ne postoji.

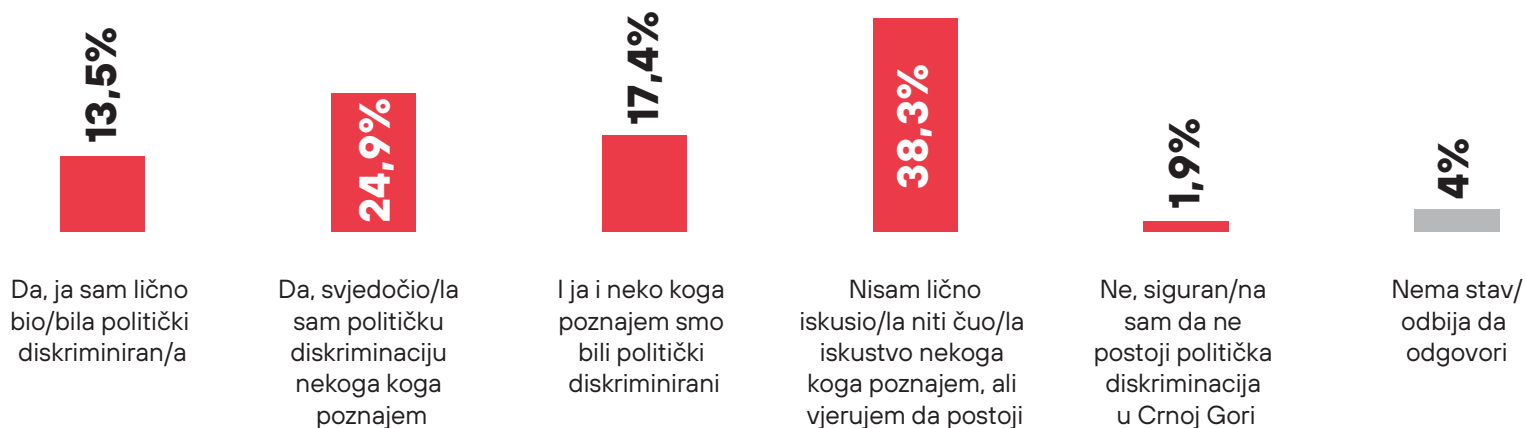

Grafik: U kojoj mjeri je, po vašem mišljenju, u Crnoj Gori prisutno nasilje nad djecom?

Vrijedi podsjetiti da je istraživanje iz 2019. godine pozicioniralo, po prvi put, beskućnike i političke neistomišljenike vrlo visoko na listi diskriminiranih osoba.

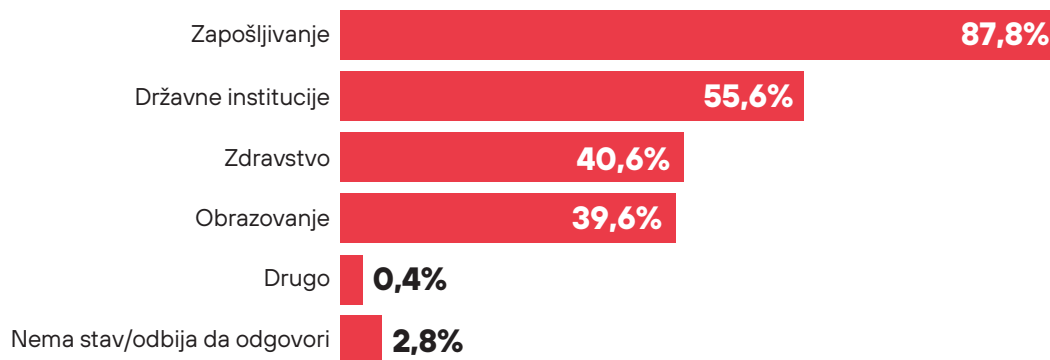
U istraživanju iz 2022. godine, preko polovine građana i građanki (55.8%) smatra da u Crnoj Gori postoji politička diskriminacija bilo da se radi o iskustvenom

doživljaju ili saznanju, dok 38.3% vjeruje da politička diskriminacija postoji iako ne znaju za konkretna iskustva. Ukupno 94.1% smatra, kroz iskustva ili posredno uvjerenje, da u Crnoj Gori postoji politička diskriminacija, što je u odnosu na 2019. više za 11% (u 2019. su ove kategorije zbirno bile 83%). Manje od 2% decidno tvrdi da u Crnoj Gori ne postoji politička diskriminacija.

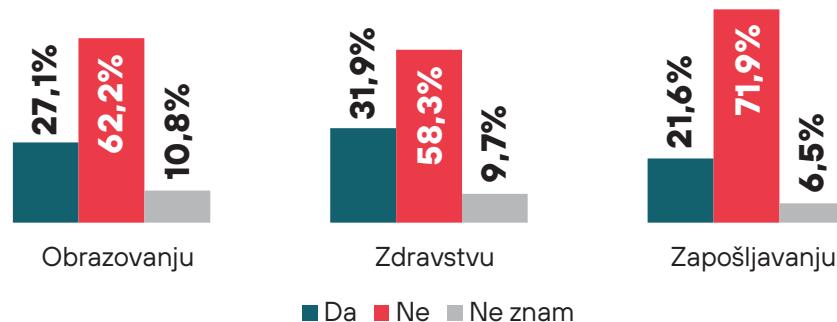
Grafik: Postoji li, po vašem mišljenju, u Crnoj Gori politička diskriminacija (diskriminacija zbog političkih ubjeđenja lica ili grupe lica, odnosno (ne)pripadnosti političkoj stranci)?

Ubjedljivo najveći broj građana i građanki, skoro 88%, smatra da se u oblasti zapošljavanja najbolje može identifikovati politička diskriminacija, odnosno da je tu najvidljivija. U odnosu na 2019. godinu, i ovi procenti su uvećani u svakoj oblasti, iako je i tada zapošljavanje bilo viđeno kao nerezistentno na političku diskriminaciju za 81%, zatim državne institucije za 45%, obrazovanje za 24%, i zdravstvo za 22% ispitanika/ca.

Grafik: U kojoj se oblasti najbolje može posvjedočiti politička diskriminacija?

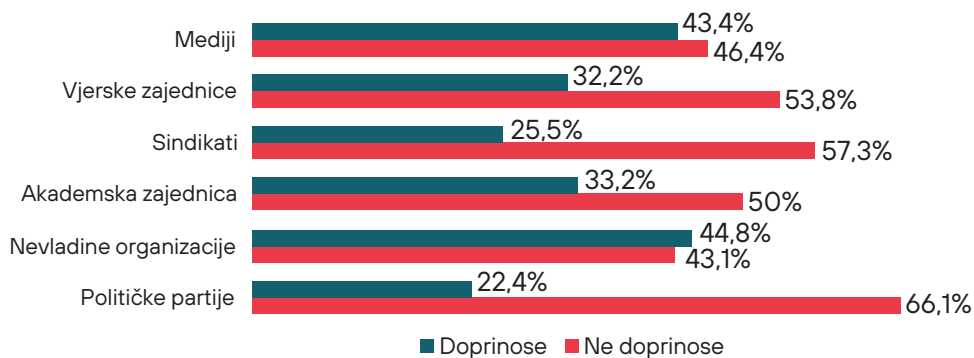
U tri ključne životne oblasti - zapošljavanje, obrazovanje i zdravstvo - ispitanici/e u značajnoj većini cijene da nemaju svi jednak pristup, a posebno ranjive grupe u odnosu na ostale građane i građanke. Tako, skoro 72% ispitanika/ca smatra da Romi, osobe za invaliditetom, siromašni ljudi, osobe drugačije seksualne orijentacije, HIV pozitivne osobe, bivši ovisnici o narkoticima, bivši zatvorenici, vjerske manjine (kao što su adventisti, Jehovini svjedoci, itd.), nacionalne manjine, politički neistomišljenici, migranti, starije osobe, žene nemaju jednak pristup pri zapošljavanju, dok 62,2% isto to smatra za obrazovanje, a 58,3% za zdravstvo.

Grafik: Da li pripadnici sljedećih grupa - Romi, OSI, siromašni ljudi, LGBT, HIV pozitivne osobe, bivši ovisnici o narkoticima, bivši zatvorenici, vjerske manjine, nacionalne manjine, politički neistomišljenici, migranti, starije osobe, žene - imaju jednak pristup obrazovanju, zdravstvu, zapošljavanju?

Preovlađuje mišljenje da prevenciji diskriminacije najviše doprinose NVO i mediji, dok su se kao akteri čije djelovanje ne pomaže u borbi protiv diskriminacije izdvojili političke partije, sindikati i vjerske zajednice.

Ispitanici/ce su podijeljeni u ocjeni kvantiteta izvještavanja medija o diskriminaciji, iako za nijansu preovladava mišljenje da mediji uglavnom ili uvijek izvještavaju o ovom problemu (49.8%). Na drugoj strani, značajan je i udio onih (45,1%) koji smatraju da mediji ili uopšte ili uglavnom ne izvještavaju o diskriminaciji. Vidljiva je promjena u prioritiziranju ove teme od strane medija u odnosu na 2019. godinu, kada je 38% smatralo da ne izvještavaju, odnosno na 57% da izvještavaju o ovoj temi.

Grafik: Koliko sljedeće organizacije doprinose prevenciji i borbi protiv diskriminacije?

Lično iskustvo sa diskriminacijom

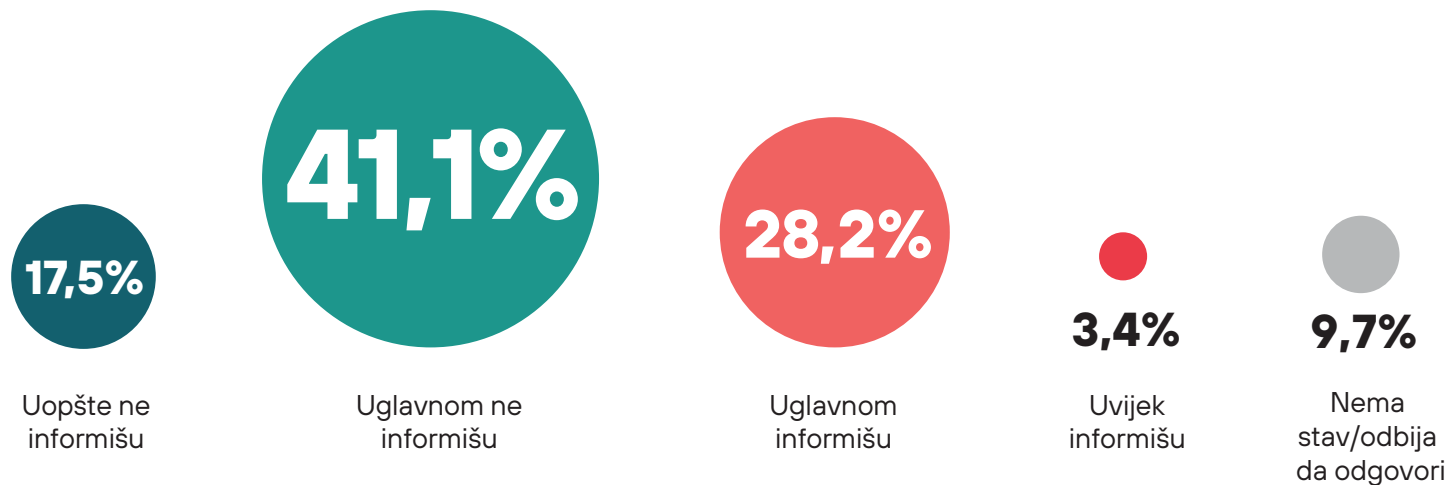
Poznavanje Zakona o diskriminaciji je važno za razumijevanje prava, obaveza i mehanizama zaštite. Ispitanici/e uglavnom znaju da u Crnoj Gori postoji Zakon o zabrani diskriminacije (49.8%), dok oko četvrtine (26.2%) ne zna za ovaj zakonski tekst, a nešto manje od četvrtine nema stav.

Građani i građanke Crne Gore se o pravima koja imaju u odnosu na zabranu diskriminacije dominantno informišu putem medija. Ovaj način informisanja koristi oko polovine ispitanika/ca, dok sajtove nadležnih institucija koristi mnogo manje njih, i još je manji broj onih koji čitaju zakonske tekstove.

Grafik: Na koji način se informišete o pravima koja imate u odnosu na zabranu diskriminacije i svoje prava?

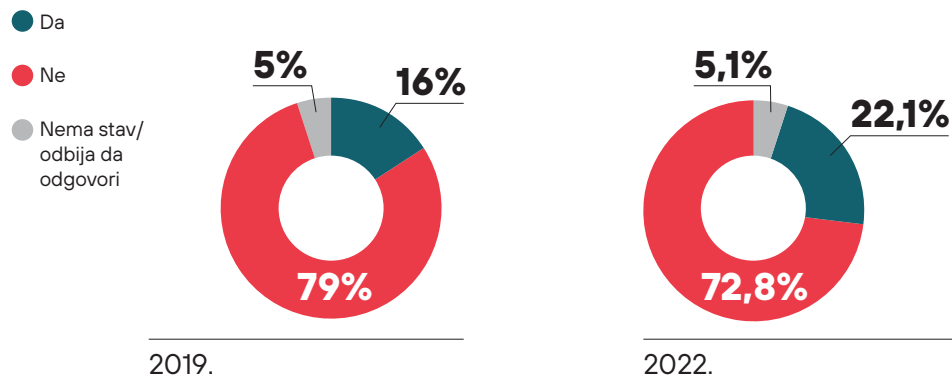
Sudeći prema ocjenama građana i građanki, nadležne institucije nedovoljno ili uopšte ne informišu građanstvo o problemu diskriminacije i mehanizmima zaštite. To je stav skoro 60% ispitanika/ca, dok nešto manje od trećine ima drugačiji i pozitivniji stav. I u ovom dijelu je ukupna percepcija skoro nepromijenjena u odnosu na prethodne talase istraživanja, s tim što je u dijelu negativnih odgovora porast udjela onih koji smatraju da nadležne institucije uopšte ne informišu o problemu diskriminacije.

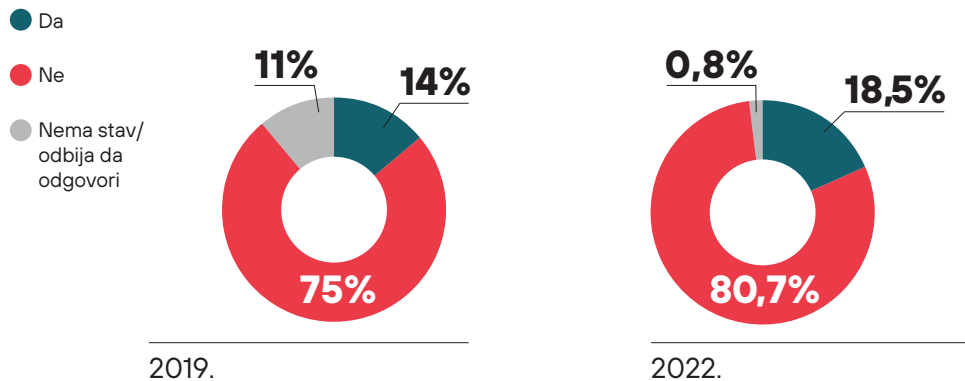
Grafik: Koliko nadležne institucije informišu građane o problemu diskriminacije i mehanizmima zaštite?

Značajna većina građana i građanki u protekle tri godine nije iskusila diskriminaciju zbog nekog ličnog svojstva (72.8%), dok je iskustvo diskriminacije imalo nešto više od petine (22.1%), ali od tog broja čak 80% nije prijavilo diskriminaciju.

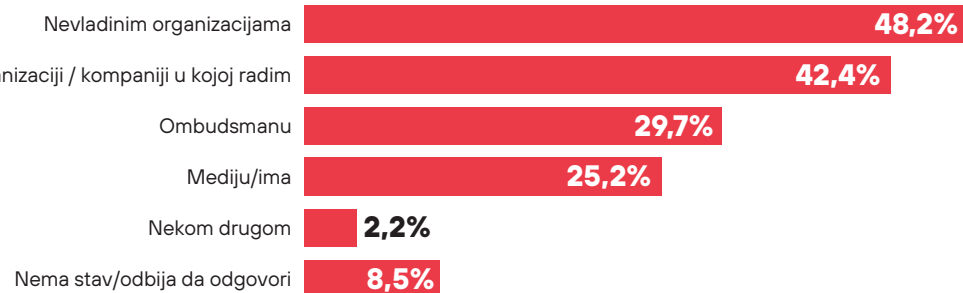
U odnosu na 2019. godinu, raste broj građana i građanki koji su direktno iskusili diskriminaciju (2019 – 16%, a u 2022 – 22.1%), ali i broj onih koji je nijesu prijavili (2019 – 75%, a u 2022 – 80,7%).

Grafik: Da li ste u posljednje tri godine iskusili diskriminaciju zbog nekog ličnog svojstva? (2019. i 2022. godine)

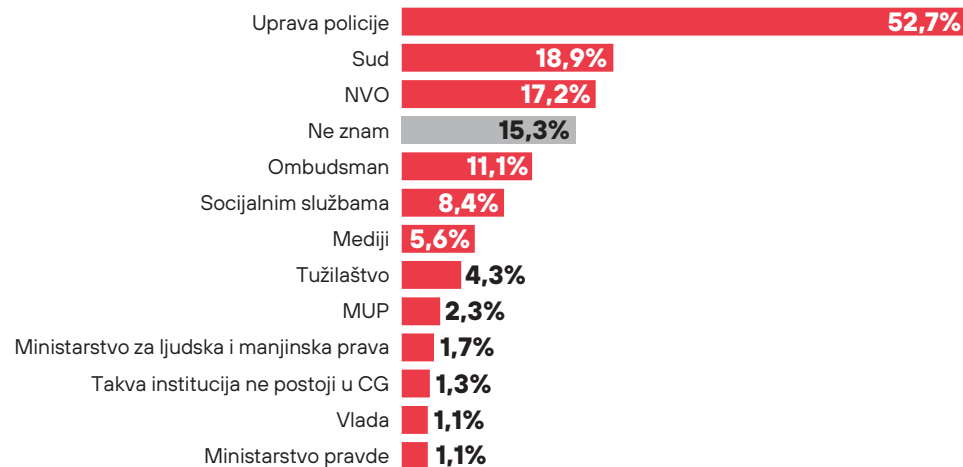

Grafik: Ukoliko ste iskusili diskriminaciju, da li ste to prijavili? (2019. i 2022. godine)

Kad je riječ o prijavljivanju diskriminacije, onaj mali broj građana i građanki koji je to činio uglavnom se obraćao nevladinim organizacijama i nadležnima u instituciji/ organizaciji/kompaniji u kojoj rade.

Grafik: Ukoliko ste iskusili diskriminaciju, kome ste je prijavili?

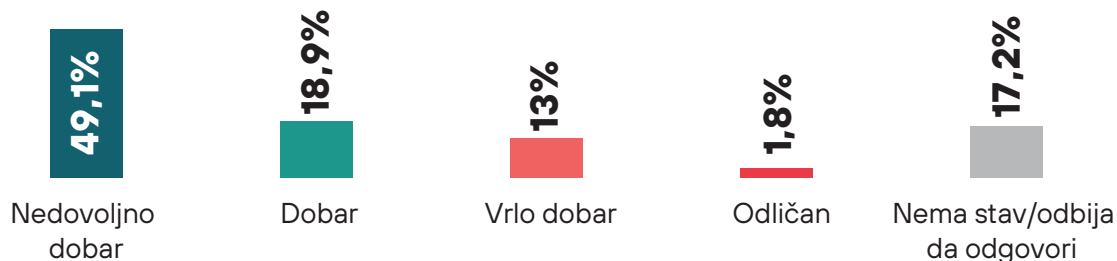
Grafik: Prema vašem mišljenju, koje su ključne institucije kojima se u slučaju da osjećate da ste diskriminirani možete obratiti?

Institucije i zaštita od diskriminacije

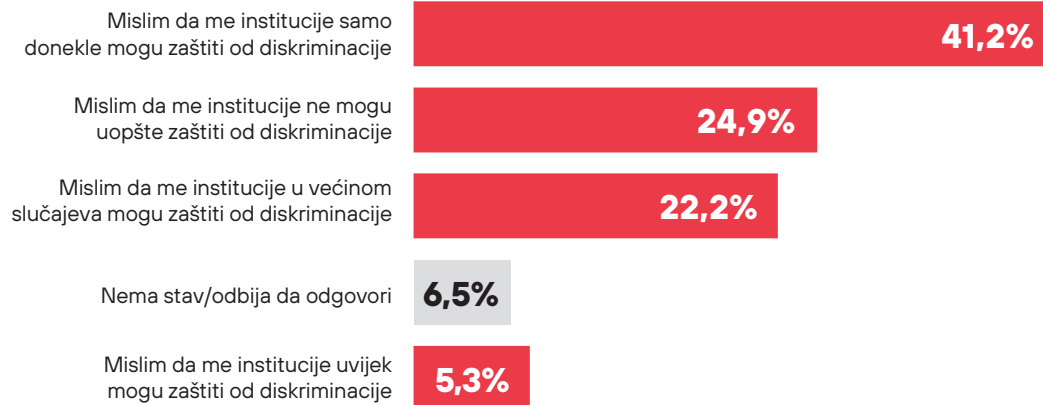
Više od polovine ispitanika/ca (52,7%) kao ključnu instituciju kojoj se mogu obratiti u slučaju da osjećaju da su diskriminirani izdvaja Upravu policije, dok u značajno manjem, ali u odnosu na ostale visokom, procentu slijede sudovi, nevladine organizacije i Ombudsman. U ovom dijelu, bilježi se ogroman rast u okretanju prema Upravi policije u odnosu na 2019. godinu kada je samo 24% ispitanika navelo ovu instituciju. Nešto manji rast je prema sudovima (sa 7% na 18,9%), dok NVO ostaju u prve tri adrese koje građani i građanke percipiraju kao važne. Dok institucija Ombudsmana, takođe, ima rast, bilježi se pad u kategoriji medija.

Generalno gledavši, i dalje preovladava nezadovoljstvo radom institucija koje su nadležne da spriječe diskriminaciju, pa tako skoro polovina (49,1%) smatra da je rad institucija nedovoljno dobar, dok ga manje od petine (19%) cijeni dobrim, a manje od osmine (15%) ocjenjuje vrlo dobrim ili odličnim. U ovom dijelu, ukupna percepcija ostaje na nivou ocjena iz 2019. godine.

Građani i građanke i dalje suštinski ne vjeruju da bi ih institucije mogle zaštititi od diskriminacije.

Grafik: Kako procjenjujete rad institucija koje su nadležne da spriječe diskriminaciju?

Grafik: U kojoj mjeri vjerujete da bi vas institucije mogle zaštititi od diskriminacije?

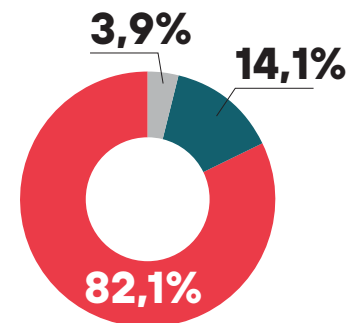
Tako 41% ispitanika/ca misli da ih institucije samo donekle mogu zaštititi od diskriminacije, pri čemu se bilježi pomak u odnosu na 2019. godinu kada je ovog stava bilo 33% ispitanika/ca, a tek 22% je onih koji zastupaju mišljenje da ih institucije u većini slučajeva mogu zaštititi od diskriminacije (2019 - 24%). S druge strane, četvrtina (24,9%) smatra da ih institucije ne mogu uopšte zaštititi od diskriminacije (2019 - 28%), dok je svega 5,3% onih koji cijene da ih institucije uvijek mogu zaštititi od diskriminacije, a što je na gotovo istom nivou u odnosu na 2019. godine.

Iskustvo sa govorom mržnje na Internet platformama i društvenim mrežama

Pravo na slobodu izražavanja jedno je od osnovnih ljudskih prava. Govor mržnje nastaje, između ostalog, i tamo gdje sloboda izražavanja prestaje, odnosno kada se širi mržnja, netrpeljivost, zastrašuje, omalovažava, prijeti i/ili zalaže za ograničenje prava i sloboda drugih ljudi.

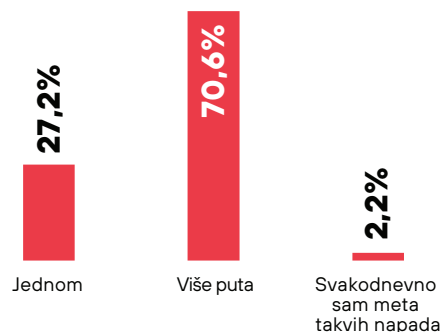
Ogromna većina građana i građanki (82,1%) ne prepoznaje sebe kao mete govora mržnje ili uvrijedljivih komentara na Internetu po bilo kojem osnovu (pol, rod, rodni identitet, invalidnost ili bolest, rasa, etnička, nacionalna ili vjerska pripadnost). Tek 14% je onih koji su izjavilo da su imali ovo neprijatno iskustvo, dok jedan procenat odbija da odgovori na ovo pitanje (3,9%).

- Da
- Ne
- Nema stav/ odbija da odgovori

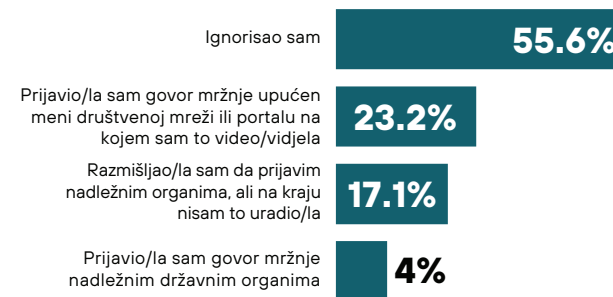

Grafik: Da li ste bili meta govora mržnje na osnovu pola, roda, invaliditeta ili bolesti, rase, etničke, nacionalne ili vjerske pripadnosti?

Građani i građanke koji su bili meta govora mržnje, u 70% slučajeva su to bili više od jedan put. U više od polovine slučajeva (55,6%), žrtve takvih komentara su odlučili da ih ignorišu, 23% je to prijavilo društvenoj mreži ili portalu na kojem se slučaj desio, a tek 4% su govor mržnje prijavili nadležnim državnim organima.

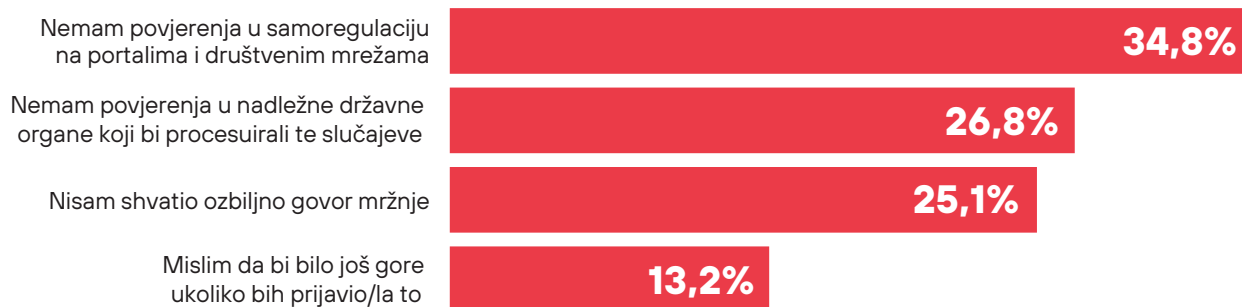

Koliko puta ste bili meta takvog govora mržnje?

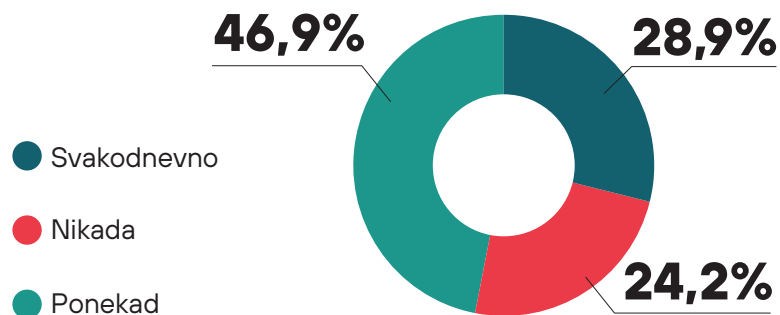
Kako ste reagovali kada ste bili meta takvog govora mržnje?

Kao razlog zašto nijesu prijavili govor mržnje, trećina navodi nedostatak povjerenja u samoregulaciju na portalima i društvenim mrežama, a više od četvrtine da nemaju povjerenja u nadležne organe koji bi procesuirali te slučajeve. Takođe, četvrtina nije prijavila govor mržnje jer ga nije shvatila kao govor koji ih ugrožava, dok je 13,2% mišljenja da bi prijavljivanjem sebe stavili u goru situaciju.

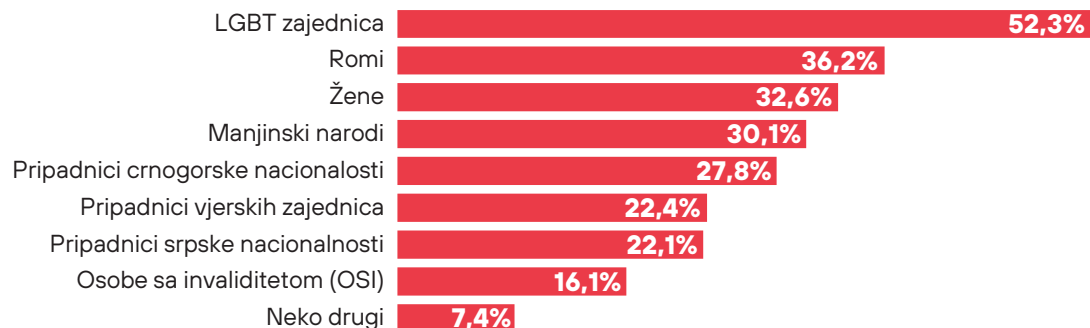
Grafik: Zašto nijeste prijavili govor mržnje?

Većina građana i građanki (46.9%) ponekad uočava govor mržnje na Internetu koji nije upućen njima, dok oko 29% to uočava svakodnevno. Tek nešto manje od četvrtine ispitanika/ca navodi da se ne suočavaju sa govorom mržnje na internetu.

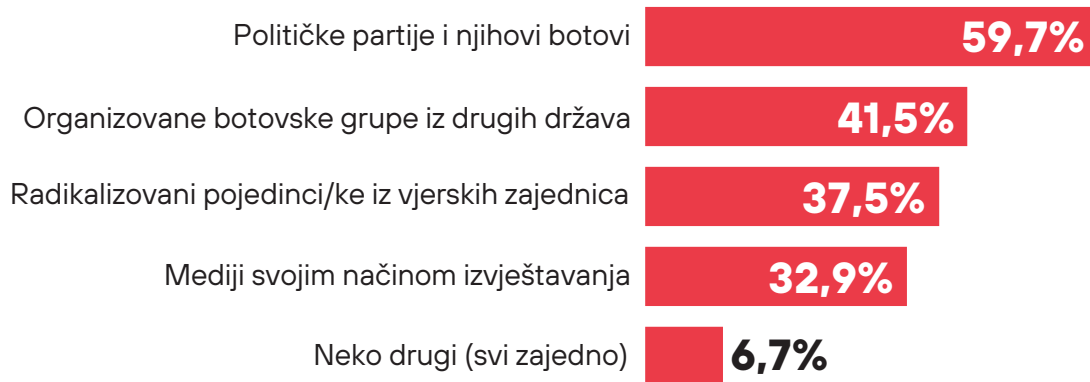
Grafik: Koliko često se susriječete sa govorom mržnje na Internetu (Facebook, twitter, instagram, Internet portali uključujući komentare na tekstove), a koji nije upućen Vama?

Značajan udio građana i građanki (52%) smatra da je LGBT zajednica glavna meta govora mržnje, a izdvajaju još pripadnike romske populacije (36,2%), žene (32,6) i manjinske narode (30,1%). Dalje, kao diskriminirani se vide pripadnici crnogorske nacionalnosti (27,8%), zatim pripadnici vjerskih zajednica (22,4%) koju sa neznatnom razlikom u procentu slijede pripadnici srpske nacionalnosti (22,1%), pa osobe sa invaliditetom sa (16,1%).

Grafik: Prema Vašem mišljenju, ko su najčešće mete govora mržnje na Internetu (Facebook, twitter, instagram, Internet portali uključujući komentare na tekstove)?

Političke partije i njihovi botovi su prepoznati kao glavni generatori govora mržnje na internetu. Dok ovu pojavu uočava skoro 60% građana i građanki, preko 40% njih smatra da i organizovane botovske grupe iz drugih država imaju isti negativan društveni uticaj. Nešto više od trećine (37,5%) građana i građanki Crne Gore prepoznaje radikalizovane pojedince iz vjerskih zajednica, ali i medije (32,9%) sa svojim načinom izvještavanja, kao kreatore govora mržnje na internetu.

Grafik: Ko prema Vašem mišljenju najviše generiše govor mržnje na Internetu?

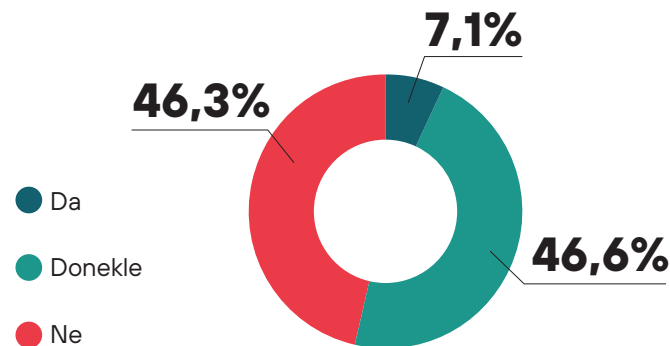
Prema ocjeni većine ispitanika/ca (58,8%), jačanje zakonskog okvira za sankcionisanje govora mržnje na portalima i društvenim mrežama je prva stvar koju je neophodno uraditi kako bi se suzbio govor mržnje na Internetu. Približno trećina (37,1%) se zalaže i za podizanje svijesti javnosti o mehanizmima prijave govora mržnje, kao i za jačanje mehanizama registracije na društvenim mrežama (30,4%). Jačanje samoregulacije na portalima u cilju suzbijanja govora mržnje navodi četvrtina (26%) ispitanika/ca.

Grafik: Šta je prema Vašem mišljenju neophodno uraditi kako bi se suzbio govor mržnje na Internetu?

Uprava policije je kod 43,5% građana i građanki prepoznata kao institucija koja je nadležna za procesuiranje govora mržnje na internetu. Na drugoj strani, 28,5% ispitanika smatra da je to odgovornost medija ili društvene mreže koja je platforma za taj govor mržnje, odnosno 27% njih smatra nadležnima sudove i tužilaštva.

Sušinski se identifikuje da država ulaže dovoljno napora kako bi se suprostavila govoru mržnje na Internetu. Približan je broj onih koji cijene da država to čini djelimično ili se uopšte ne suprotstavlja govoru mržnje. Tek 7,1% građana i građanki prepoznaje napore države za suzbijanje ovog društvenog problema.

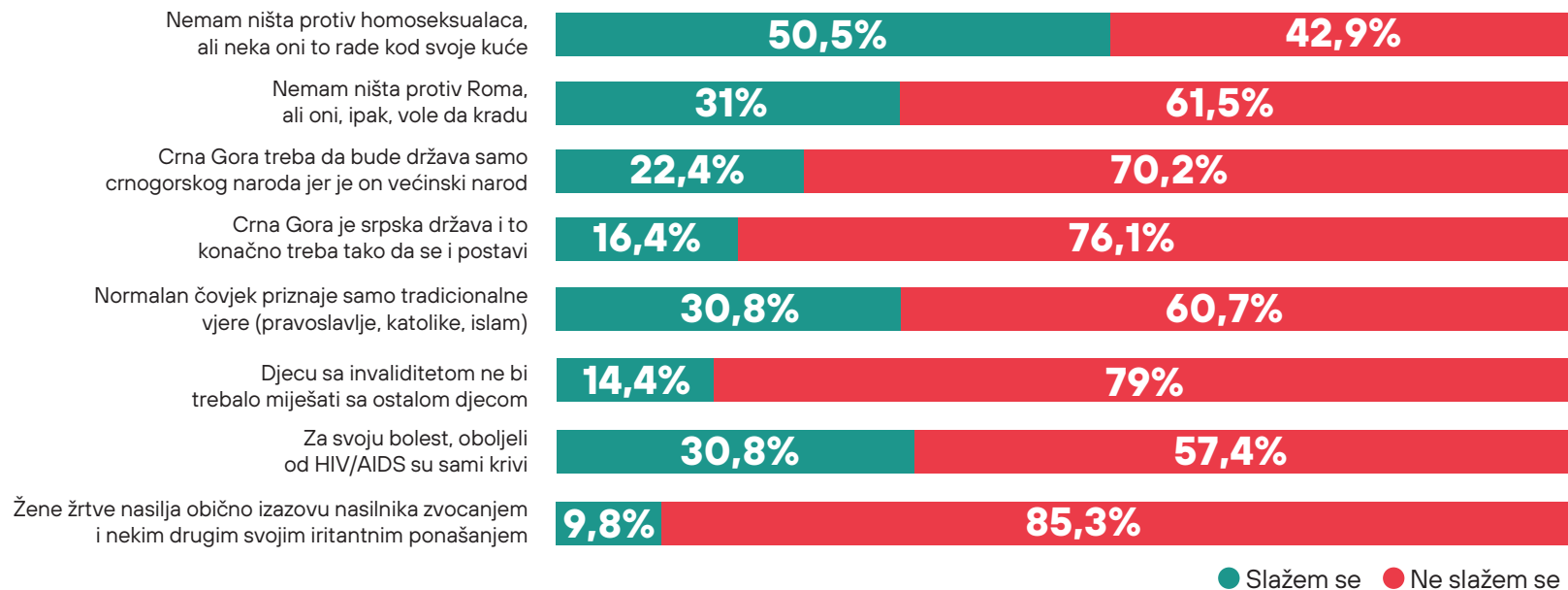

Grafik: Da li država čini dovoljno napora kako bi se suprostavila govoru mržnje na Internetu?

Indikatori diskriminacije i šire stanje svijesti građana i građanki

Građani i građanke pretežno ne podržavaju diskriminatorne stavove. Jedini diskriminatorni stav koji ima polovično odobravanje odnosi se na LGBT zajednicu, što je zabrinjavajuće. Dodatno, iako u manjini, i oko trećina (30%) ispitanika/ca podržava stereotipne, nenaučne i konzervativne tvrdnje koje se odnose na Rome i oboljele od HIV/AIDS, a tu su i oni koji priznaju samo tradicionalne vjere

(pravoslavlje, katolike, islam). Građani i građanke se u ogromnoj većini (preko 70%) suprotstavljaju tvrdnjama koje su suprotne građanskom konceptu države, a kojima se uskraćuju prava djece sa invaliditetom, ili se krivica žrtava seksualnog nasilja prebacuje na žrtvu. U odnosu na 2019. godinu, konstatuje se generalno napredak u stanju građanske svijesti, kad je riječ o prepoznavanju pozicije žena žrtvi nasilja, ali na žalost ne i u drugim oblastima, čak u pojedinim ima i regresije (odnos prema Romima, prema tradicionalnim diskriminatornim uvjerenjima, LGBT osobama, itd).

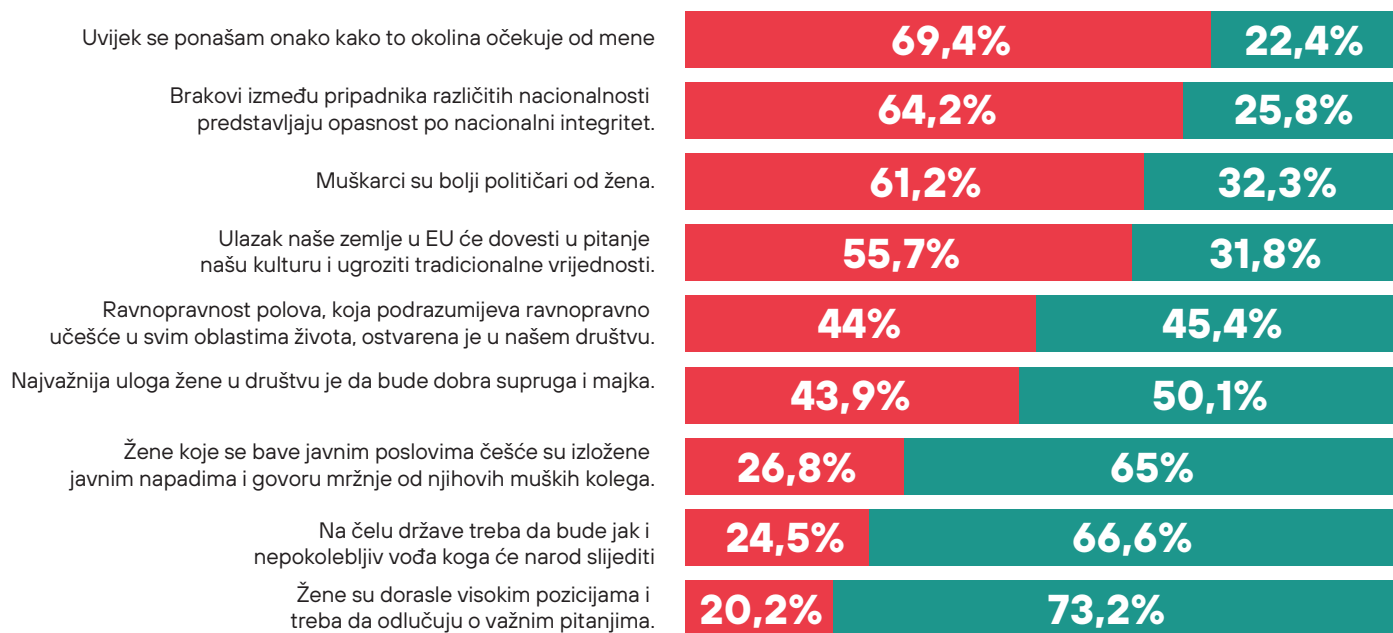

U vrijednosnom određenju, u odnosu na 2019. i 2016. godinu, postoje određeni indikatori sazrijevanja građanske svijesti, iako je jasno da u tom pravcu ima još mnogo posla.

Mali je pad broja građana i građanki koji smatraju da na čelo države treba da bude jak vođa (sa 71% u 2019. pao je na 66.6% u 2022. godini), brakovi između pripadnika različitih nacionalnosti se percipiraju kao opasnost iako i taj broj opada (sa 31% u 2019, na 25.8% u 2022.godini), a pada i broj onih koji smatraju da će ulazak naše zemlje u EU dovesti u pitanje našu kulturu i ugroziti tradicionalne vrijednosti (sa 41% u 2019. na 31.8% u 2022. godini).

Iako građani i građanke smatraju da su žene dorasle visokim pozicijama, i dalje muškarce navode kao bolje političare. Prepoznaju veliku izloženost javnim napadima i govoru mržnje žena koje se bave javnim poslovima, kao i da je to češće nego u slučaju njihovih muških kolega. Podijeljen je stav toga da je ravnopravnost polova ostvarena u našem društvu. Kada je riječ o tradicionalnim, stereotipnim stavovima, žena se i dalje dominantno posmatra u Crnoj Gori kroz ulogu majke i supruge iako se taj procenat smanjuje u poređenju sa prethodnim talasima (sa 72% u 2016. i 68% u 2019. na 50.1% u 2022. godini).

Brakovi između pripadnika različitih nacionalnosti se percipiraju kao opasnost ali i taj broj opada (sa 30% u 2016. i 31% u 2019 - na 25.8% u 2022).

● Ne slažem se ● Slažem se

04 Zaključci i preporuke

Nalazi istraživanja javnog mnjenja ukazuju na neophodnost daljeg podizanja nivoa svijesti o fenomenu diskriminacije i opasnostima diskriminatornih ponašanja po koheziju i održivost društva.

Zabrinjavajuće je da više od polovine građana i građanki (skoro 69%) smatra da je diskriminacija u priličnoj ili značajnoj mjeri prisutna u Crnoj Gori, a kao najviše izložene diskriminaciji navode pripadnike romske populacije, žene i siromašne ljude. Sva tri talasa istraživanja (2022, 2019. i 2016. godina), koje je CGO sproveo, ukazuju da siromašni ljudi, Romi i osobe sa invaliditetom ostaju u vrhu ljestvice najdiskriminiranih grupa, što je i odraz mršavih učinaka dosadašnjih antidiskriminacionih politika i praksi.

Indikativno je da čak 94.1% smatra, kroz iskustva ili posredno uvjerenje, da u Crnoj Gori postoji politička diskriminacija, a skoro 88% ispitanika/ca cijeni da je u oblasti zapošljavanja politička diskriminacija najvidljivija. Ovo je pitanje koje mnogo ozbiljnije i odgovornije moraju adresirati donosioci političkih odluka, stavljajući u fokus javni a ne partijski interes.

Dodatno, u tri ključne životne oblasti - zapošljavanju, obrazovanju i zdravstvu - ispitanici/ce u značajnoj većini smatraju da ugrožene grupe nemaju jednak pristup kao ostali građani i građanke.

Kada je riječ o nasilju nad ženama, dominantna većina (više od 86%) prepoznaje da je ovaj vid nasilja djelimično ili veoma prisutan. Dobro je što je ovo pitanje došlo u fokus tokom proteklog perioda, iako su tome, na žalost, vodili i slučajevi femicida, koji su pokrenuli javnost, a ostaje da se vidi u kojoj mjeri će to uticati na proaktivniji i posvećeniji odnos institucija.

Građani i građanke Crne Gore se o pravima koja imaju u odnosu na zabranu diskriminacije dominantno informišu putem medija, uz napomenu da smatraju da ih nadležne institucije nedovoljno ili uopšte ne informišu o problemu diskriminacije i mehanizmima zaštite.

I u dijelu prevencije diskriminacije, preovlađuje mišljenje da tome najviše doprinose nevladine organizacije i mediji putem kojih se građanstvo najviše i upoznaje sa informacijama o diskriminaciji. Ipak, potrebno je i jezik medija bolje prilagoditi afirmaciji antidiskriminatornih politika i praksi, stimulisati izvještavanje o slučajevima diskriminacije, ali i kontinuirano podržavati nevladine organizacije koje rade na suzbijanju diskriminacije kako bi ovaj potencijal bio adekvatno iskorišten u pravcu unaprjeđenja situacije.

Nalazi istraživanje opominju da nadležne institucije moraju mnogo više raditi na jačanju informisanosti građanstva o diskriminaciji i djelotvornosti mehanizama prijavljivanja

diskriminacije. Na pozitivnoj ravni, više od polovine ispitanika/ca kao ključnu instituciju kojoj se mogu obratiti, u slučaju da osjećaju da su diskriminirani, izdvaja Upravu policije, a zatim sudove. No, generalno uzevši, prevladava nezadovoljstvo radom institucija u ovoj oblasti, pa tako skoro polovina (49,1%) smatra da je rad institucija nedovoljno dobar i suštinski ne vjeruju da bi ih institucije mogle zaštititi od diskriminacije.

Značajna većina građana i građanki navodi da u protekle tri godine nije iskusila diskriminaciju zbog nekog ličnog svojstva (72.8%), dok je iskustvo diskriminacije imalo nešto više od petine (22.1%), ali od tog broja čak 80% nije prijavilo diskriminaciju, što nije neočekivano imajući u vidu nezadovoljstvo radom institucija. Dodatno, i taj mali broj onih koji su prijavljivali diskriminaciju uglavnom se obraćao nevladinim organizacijama i nadležnima u instituciji/organizaciji/kompaniji u kojoj rade.

U polovini slučajeva, mete govora mržnje/komentara na Internetu su ignorisale govor mržnje upućen njima putem portala i društvenih medija, a kao razlog za neprijavlivanje najčešće navode nedostatak povjerenja u samoregulaciju na portalima i društvenim mrežama i nepovjerenje u nadležne organe koji bi procesuirali te slučajeve.

Govor mržnje na društvenim medijima i internetu najveći je problem savremenog doba, a kao korake koje je neophodno uraditi kako bi se suzbio, na prvom mjestu, prema ocjeni većine ispitanika/ca, je jačanje zakonskog okvira za njegovo sankcionisanje. Približno trećina se zalaže i za podizanje svijesti građanstva o mehanizmima prijave govora mržnje,

kao i za jačanje modaliteta registracije na društvenim mrežama.

Većina građana i građanki (46.9%) ponekad uočava govor mržnje na Internetu koji nije upućen njima, dok oko 29% to uočava svakodnevno. Važno je naglasiti da su političke partije i njihovi botovi prepoznati kao glavni generatori govora mržnje na internetu, što i ovo pitanje stavlja u domen odgovornosti donosilaca političkih odluka.

Uprava policije je kod 43.5% građana i građanki prepoznata kao institucija koja je nadležna za procesuiranje govora mržnje na internetu. Na drugoj strani, 28.5% ispitanika smatra da je to odgovornost medija ili društvene mreže koja je platforma za taj govor mržnje, odnosno 27% njih smatra nadležnima sudove i tužilaštva.

Građani i građanke suštinski ne smatraju da država čini dovoljno napora kako bi se suprostavila govoru mržnje na Internetu. Podjednak broj onih koji smatraju da država ili to čini djelimično ili se uopšte ne suprotstavlja govoru mržnje, dok veoma mali broj (7%) građana i građanki prepoznaje napore države za suzbijanje ovog društvenog problema.

Sve ovo bi moralo biti snažan impuls i samim institucijama da analiziraju dosadašnji pristup i da demonstriraju više senzibiliteta prema slučajevima diskriminacije i govora mržnje. Takođe, mediji bi morali da prepoznaju svoju odgovornost za sadržaje u komentarima na portalima, a koja sad izostaje zbog čega bi trebalo postrožiti zakonske odredbe koje već definišu ovu oblast.

